

Вікторія ЛІЗОГУБ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Наталія СІНОПАЛЬНИКОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
*Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди (м. Харків)*

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

Недостатня сформованість функціонального базису писемного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) ІІІ рівня пов'язана зі станом як мовленнєвих, так і немовленнєвих компонентів, які забезпечують формування навичок письма. Ці порушення проявляються в різних ключових сферах, що негативно впливає на здатність дітей оволодівати писемним мовленням.

Перш за все, недостатній розвиток фонетико-фонематичних процесів виявляється в нечіткому розрізненні та відтворенні звуків, а також у порушеннях фонемного аналізу і синтезу [1–3]. Недорозвиток лексико-граматичної системи мовлення утруднює побудову та аналіз речень.

Суттєвий вплив на формування писемного мовлення мають також когнітивні процеси, зокрема увага, пам'ять та мислення. Діти демонструють недостатню здатність до концентрації уваги, що ускладнює сприйняття інструкцій і виконання завдань, які потребують тривалого зосередження. Недостатній розвиток слухової пам'яті призводить до проблем із запам'ятовуванням звукових послідовностей і слів.

Окремої уваги заслуговує недостатня зорово-моторна координація та диспраксії у дітей із ЗНМ ІІІ рівня [1, с. 90]. Це перешкоджає оволодінню графічними навичками, відмічається недостатній розвиток просторової орієнтації, що проявляється в хаотичній організації графічної діяльності.

Таким чином, несформованість функціонального базису писемного мовлення у дітей із ЗНМ ІІІ рівня виявляється у порушеннях фонетико-фонематичних процесів, лексико-граматичних навичок, звукової структури слова, когнітивних функцій, а також у недостатньо розвиненій зорово-моторній координації та просторовій орієнтації, сформованості суцесивних

та симультанних процесів. Усі ці компоненти складають функціональний базис писемного мовлення і є важливими для успішного оволодіння письмом.

Проблему профілактики порушень писемного мовлення у дітей з загальним недорозвитком мовлення в своїх роботах висвітлюють науковці загальної та спеціальної педагогіки (Л. Андрусішина, Л. Бартенєва, А. Богуш, О. Боряк, Л. Вавіна, Н. Гавриш, Е. Данілавічутє, Ю. Коломієць, В. Кондратенко, І. Мартиненко, Н. Пахомова, Ю. Пінчук, С. Притиковська, О. Ревуцька, Ю. Рібцун, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофіменко та інші). Більшість робіт присвячена саме створенню мовленнєвих та мовних передумов писемного мовлення (різні види мовного аналізу та синтезу, розвиток мовлення), що є безумовно важливою складовою підготовки дітей з ЗНМ до навчання писемному мовленню, однак не достатньою. Ці науково-методичні підходи реалізуються на практиці, як приклад, в логопедичних групах закладів дошкільної освіти використовуються матеріали Л. Трофіменко «Методологічні засади корекційно-попереджувального навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ» [3]. Робота з формування немовленнєвих компонентів функціонального базису письма, зазвичай не є у фокусі корекційно-розвивальної роботи вчителя-логопеда. Хоча дослідники (Л. Андрусішина, Е. Данілавічутє, С. Притиковська, Ю. Рібцун, Н. Савінова, Є. Соботович та ін.) визначають «дефіцити когнітивних та психомоторних операцій» у дітей із ЗНМ [2].

Метою статті є обґрунтування та розробка комплексного підходу до профілактики порушень писемного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня через створення дидактичної моделі профілактики порушень писемного мовлення, яка враховує специфічні потреби дітей, зосереджує увагу на комплексному розвитку немовленнєвих функцій і надає можливість попередити виникнення порушень писемного мовлення на ранніх етапах навчання.

Необхідність створення дидактичної моделі профілактики порушень писемного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) III рівня зумовлена кількома важливими факторами.

По-перше, порушення писемного мовлення у дітей є однією з найбільш поширених проблем на етапі навчання в школі.

По-друге, існуючі підходи до корекції писемного мовлення переважно зосереджуються на мовленнєвих процесах (фонематичний слух, лексико-граматичні навички), однак дослідження показують, що не менш важливий вплив на формування письма відіграють немовленнєві процеси. До них належать зорово-моторна координація, дрібна моторика, просторово-часова орієнтація, увага та пам'ять, процеси контролю.

По-третьє, діти із ЗНМ III рівня мають специфічні труднощі в плануванні рухів, організації дій, а також знижений рівень когнітивних функцій, таких як увага та пам'ять. Це значно ускладнює процес оволодіння письмом. Тому розробка моделі, яка зосереджена на комплексній роботі з немовленнєвими процесами, допоможе забезпечити більш ефективну профілактику порушень писемного мовлення.

Необхідно зазначити, що дидактична модель дозволяє систематизувати і впорядкувати профілактичну роботу з дітьми. Вона передбачає як діагностику, так і комплексне втручання, яке охоплює всі необхідні аспекти розвитку, а також передбачає тісне залучення батьків до роботи.

Отже, створення дидактичної моделі профілактики порушень писемного мовлення є необхідним кроком для забезпечення ефективної допомоги дітям із ЗНМ.

Представимо опис запропонованої до роботи дидактичної моделі профілактики порушень писемного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня.

Основні завдання, які ставить перед собою реалізація цієї моделі: розвиток мовлення та мовних операцій; розвиток когнітивних і сенсомоторних функцій; підвищення рівня психомоторики та зорово-моторної координації; формування навичок контролю.

Нами були визначені чотири основні компоненти реалізації цієї моделі на практиці, а саме:

- діагностичний компонент (визначення стану мовленнєвих та немовленнєвих процесів, які формують функціональний базис писемного мовлення);
- розвиток мовленнєвих функцій;

- розвиток немовленнєвих процесів;
- ігрові вправи та психологічна підтримка;
- робота з батьками.

Модель реалізується у три етапи, на кожному вирішуються певні завдання. Перший етап – підготовчий – спрямований на діагностику процесів, які обумовлюють готовність дитини до навчання грамоті, виявлення сильних і слабких сторін кожної дитини для створення індивідуальної програми профілактика.

На другому – основному етапі – відбувається узгоджена реалізація комплексної програми розвитку мовленнєвих і немовленнєвих навичок. Зазначимо, що розвиток мовних та мовленнєвих процесів реалізується через систему регулярних логопедичних занять та занять з вихователем. Включення до цих занять системи вправ, спрямованих на системне формування немовленнєвих процесів, які забезпечують оволодіння писемним мовленням, стане ефективним підґрунтям профілактичної роботи.

Реалізація цього підходу відбувається через систему ігрових методик, інтерактивних занять, вправ та створення єдиної команди разом з батьками дітей. Це вимагає ретельно вибудованої методичної та просвітницької роботи.

На третьому, завершальному, етапі, проводиться підсумкова діагностика оцінки прогресу дитини та визначається ефективність програми і формуються подальші робочі рекомендації.

На нашу думку, очікуваними результатами реалізації цієї моделі будуть сформованість усіх видів мовного аналізу та синтезу, розвиток лексико-граматичної складової мовлення, підвищення рівня сформованості немовленнєвих процесів, таких як зорово-моторна координація, дрібна моторика та увага, підвищення рівня самоконтролю та мотивації до навчання у дітей із ЗНМ.

Профілактика порушень писемного мовлення повинна бути комплексною, включаючи розвиток як мовленнєвих, так і немовленнєвих функцій. Важливим є формування навичок самоконтролю та зорово-моторної координації, які є основою для успішного оволодіння письмом.

Подальші розвідки будуть спрямовані на перевірку ефективності представленої моделі та максимальну індивідуалізацію профілактичного впливу.

Список використаних джерел:

1. Данілавичутє Е. А. Концептуальні засади вивчення порушень письма з позицій діяльнісного підходу. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2010. С. 82–92. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ooop_2010_1_16.pdf (дата звернення: 10.10.2024).
2. Савінова Н. В. Теорія і практика корекції мовленнєвої діяльності у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2013. 44 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36867/100202555.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Трофіменко Л. І. Методологічні засади корекційно-попереджувального навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2010. С. 306–311 http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ooop_2010_1_47.pdf (дата звернення: 10.10.2024).